

UDK
Izvorni znanstveni članak
Prihvaćeno za tisak

Ivana Franić
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

Relacija subjekt – predikat: strukturalna sintaksa i funkcionalizam¹

U članku se analizira relacija subjekt – predikat. Temeljne se rečenične sastavnice promatraju s gledišta strukturalne sintakse Luciena Tesnièrea te s gledišta Martinetove funkcionalne opće sintakse. U strukturalnoj je verbocentričnoj sintaksi glagol središte rečenice, a subjekt samo dopuna. Za Martineta su dva člana izričaja međuzavisna. U skladu s postavkama relacijske teorije glagol se promišlja kao matematička funkcija koja otvara mjesto argumentima, a također se pokušava utvrditi i kolika je važnost esivne relacije za temeljne rečenične sastavnice.

Brkanje razina analize, prepletanje morfologije i sintakse te utjecaj logike na rečeničnu analizu u temeljima su mnogih nejasnoća koje se u sintaktičkim istraživanjima ni dandanas nisu dovoljno razbistrile. Još od razdoblja tradicionalne gramatike odnos između subjekta i predikata jedno je od takvih sintaktičkih »tamnih mjesta«. Stoga ćemo tu relaciju pokušati prikazati, koliko to bude moguće, s više gledišta. Tesnièreova strukturalna sintaksa i Martinetova funkcionalna sintaksa vrlo različito pristupaju ovom problemu, pa neće biti suvišno iznova preispitati kako tradicionalni, tako i one nešto suvremenije poglede u svezi s temeljnim sastavnicama izričaja.² Ukratko ćemo prikazati i pi-

-
- 1 Ovaj se članak temelji na promišljanjima iz magistarske radnje *Pojam sintaktičke funkcije u Tesnièreovim Eléments de syntaxe structurale i Martinetovoj Syntaxe générale*, kojoj je naslov zadao i koncepciju odredio prof. dr. Miro Kačić.
 - 2 Predmet je proučavanja strukturalne sintakse *rečenica*, dok funkcionalna sintaksa govori o *izričaju*. Osim toga, važno je nešto kazati i o Tesnièreovoj i Martinetovoj raščlambi rečenice/izričaja. Prije svega složit ćemo se s gledištem Le Goffica koji razlikuje pet razina raščlambe rečenice: logičko-gramatičku (subjekt – predikat), funkcionalnu (subjekt – glagol – dopuna), razinu sastavnica (GN – GV – GN), obavijesnu razinu (tema – rema), te semantičku razinu (agens – radnja – pacijens) (LE GOFFIC 1993: 9–18). U skladu s tim, rekli bismo da se Tesnière kreće na funkcionalnoj razini raščlambe (premda bi se moglo pomisliti da brka katego-

tanje minimalnoga izričaja jer on predstavlja najmanju strukturu, jezgru oko koje će se organizirati i iz koje će se različitim postupcima izvoditi veće strukture.

1. Relacijska priroda sintaktičke funkcije

Naše shvaćanje sintaktičke funkcije polazi od pojmova *relacija* i *funkcija* kako su definirane u formalnim znanostima, gdje se funkcija izvodi iz pojma preslikavanja i označava najjednostavniju binarnu relaciju. Prema najopćenitijemu i najraširenijemu shvaćanju funkcije, funkcija sužava pojam preslikavanja te označava takvu relaciju gdje svakomu pojedinomu elementu jednoga skupa pridružujemo samo jedan element nekoga drugoga skupa. Takva bi se »dinamika« i »život« funkcije iz teorije skupova vrlo lako mogla prenijeti i na sintaksu kao jezičnu razinu isprepletenu mnogobrojnim relacijama. Tesnièreova strukturalna sintaksa predstavlja vrlo pogodan model za primjenu teorije skupova kako je to naglasio Miro Kačić u djelu *L'analyse linguistique et la théorie des ensembles*. Stoga smo i krenuli od njegova promišljanja o glagolu kao funkciji iz formalnih znanosti: glagol je za Kačića funkcija koja okuplja sastavne dijelove rečenice, te se u tome smislu svi dijelovi rečenice identificiraju ovisno o mjestu koje zauzimaju u odnosu na glagol.

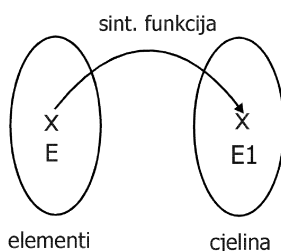
U relacijskome shvaćanju sintaktičke funkcije dalje nas je vodilo i Tesnièreovo promišljanje o jezičnoj strukturi: u njegovu djelu *Eléments de syntaxe structurale* struktura je definirana gotovo jezikom formalnih znanosti: «il ne peut y avoir **structure** qu'autant qu'il y a **fonction**» (TESNIERE 1959: 39). Jezična struktura ne može postojati bez funkcije: funkcija uvodi red i raspoređuje sastavne dijelove cjeline (u Tesnièreu rečenice). Ono što obliku daje karakterističke strukture činjenica je da dijelovi toga oblika ispunjavaju pojedine funkcije. A za Tesnièreu je struktura »hijerarhija koneksija« (*ibid.*, str. 12), a koneksija je «mise en ordre, disposition» (*ibid.*). Ako se tomu dodaju postavke gramatike zavisnosti³, vidljivo je da upravo zahvaljujući funkciji dobivamo strukturu, ali

riju i funkciju) jer je po njemu središnji element u rečenici glagol (odbacuje predikat kao logičku kategoriju), a glagolu su podređeni aktanti i cirkumstanti. Martinet govori o predikatu, no ne u tradicionalnome smislu (tradicionalna opozicija subjekt – predikat prije svega je filozofsko-logička). Martinetovo promišljanje predikata polazi od činjenice da je to *condicio sine qua non* svakoga izričaja. Razred pak glagola onaj je razred koji najčešće ima predikatnu uporabu, dakle glagol (u jezicima koji ga imaju) predstavlja monem koji najčešće možemo identificirati kao predikatnu jezgru oko koje se organiziraju ekspanzije. Martinet dakle govoreći o predikatu, misli zapravo na glagol s gore navedene funkcionalne razine raščlambe. U skladu s odbacivanjem univerzalija i apriorizma Martinet uspostavlja svojevrsnu nad-razinu na kojoj se nalaze aktualizator i predikatna jezgra.

- 3 Tesnièreovo djelo *Eléments de syntaxe structurale* temeljac je teorije koja se još naziva i *gramatikom zavisnosti*. Najvažnije su postavke te teorije da se sintaktička struktura sastoji od leksičkih jezgara (predstavljaju ih riječi) i binarnih relacija (zavisnosti) koje ih povezuju. Relacija zavisnosti (u Tesnièreu koneksija) povezuje dvije riječi od kojih je jedna upravljajuća ili regens, a druga upravljana ili dependens. Rečenica je prema tome struktura s jasno određenom hijerarhijom mjesta i uloga svakoga člana.

strukturu u kojoj nisu svi elementi ravnopravni, neki su manje, a neki više važni za njezinu uspostavu, za njezinu stabilnost i opstanak. Reći ćemo tako da u svakoj takvoj jezičnoj strukturi postoji hijerarhija odnosa.

Naše dakle shvaćanje sintaktičke funkcije ima uporište u funkciji iz teorije skupova, a oslanja se i na primat koji funkciji daje strukturalna sintaksa. Nadalje, sintaktička funkcija je jedinica: ona ima oblik i značenje (MARTINET 1985: 172). Sintaktička funkcija nije *uloga* kojega elementa ili *način* na koji se taj element ponaša kako to govori tradicionalna gramatika, sintaktička je funkcija prije svega *relacija* među dvama elementima, odnosno među svakim pojedinim elementom i cjelinom. Govoreći teorijom skupova, to bismo mogli prikazati ovako:



2. Minimalni izričaj

U svoje smo izlaganje o relaciji subjekt – predikat odlučili uvrstiti i promišljanje o minimalnome izričaju jer bi takav izričaj trebao sadržavati predikatnu jezgru, a subjekt bi se mogao javiti kao njezin determinat. Što zapravo mora sadržavati jedan izričaj da bi se nazvao minimalnim? Martinet u *Syntaxe générale* osobito ističe potrebu izdvajanja minimalnih izričaja (više njih, jer nisu svi jednako strukturirani) kao izričaja koji sadrže najmanji broj značenjskih jedinica. «[...] il semble qu'on rencontre un certain nombre de types de syntagmes autonomes et de plus indépendants [...] où les rapports entre les termes composants sont indiqués – qui peuvent recevoir l'adjonction d'autres éléments ou expansion. Dans ces conditions il est normal que la description des énoncés complexes d'une langue commence par la recherche de ces énoncés minimaux» (*Encyclopédie de la Pléiade*, str. 259). U Tesnièreu minimalni izričaj pokriva dvije realnosti: odnosi se on ne samo na rečenicu nego i na fraziljon – rečeničicu (naš pokušaj prijevoda fr. *le phrasillon*). Rečenica je u strukturalnoj sintaksi ureden skup čiji su sastavni elementi riječi. Međutim, kao minimalni izričaj u toj se sintaktičkoj koncepciji navodi u prvome redu fraziljon, izričaj sastavljen od jednoga elementa koji je ekvivalent cijele jedne rečenice. Tako su npr. uzvici fraziljoni: «Puisque les interjections jouent dans le discours le même rôle que des phrases entières, nous les appellerons des **mots-phrases**, ou encore des **phrasillons**» (TESNIERE 1959: 95). Fraziljone nije moguće strukturalno analizirati, međutim, uvijek im se može pripisati sadržaj čitave jedne

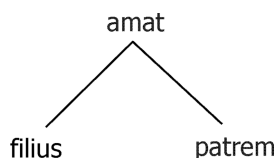
rečenice.⁴ Tesnière razlikuje potpune (uzvici) i nepotpune (prezentativi *voici, voilà*) fraziljone. Martinet se slaže s Tesnièream u pogledu nemogućnosti strukturalne analize fraziljona, no za razliku od Tesnièrea ne upušta se ni u kakve daljnje analize takvih, kako ih on naziva, jednostavnih izričaja. Uzvici su za Martineta najjednostavniji izričaji, no ne naziva ih minimalnima. «La syntaxe traitant de la première articulation, il n'y a ici rien à dire des interjections qui, par nature, y échappent et qu'on peut désigner comme les asyntaxiques» (MARTINET 1985: 194). Takvi se najjednostavniji izričaji ne mogu odvojiti od konteksta, a asintaktični su i zbog toga što ne mogu ulaziti u složenije kombinacije. Samostalnim izričajima Martinet naziva one izričaje koji ne ovise o kontekstima i situacijama u kojima su nastali (*ibid.* str. 196). U taj se dakle okvir smještaju minimalni izričaji, okvir neovisan o situaciji i kontekstu. Takva svojstva nezavisnosti ima po definiciji predikatna sintagma. Međutim, ona u Martineta ima sasvim drugačije značenje nego što joj ga pripisuju logika ili na njoj utemeljena tradicionalna gramatika: «c'est le rattachement à un tel énoncé élémentaire qui permet de définir l'ensemble qu'on appellera phrase et non pas une référence imprécise à l'unité du message» (*Encyclopédie de la Pléiade*, str. 260). Minimalni je izričaj dakle preduvjet za nastanak rečenice, temelj je to oko kojega će se organizirati različite ekspanzije te tako tvoriti zajedno s predikatnom jezgrom rečenicu. Izražavanje činjenice da nešto postoji može se izvesti dvojako: izričajem svedenim na monem (*le soleil! kiša!*) ili različitim glagolskim sintagmama koje služe kao aktualizatori *il y a, ima, hay, there is, c'è, es gibt*. Minimalnim izričajima Martinet dalje smatra i izričaje tipa *Paulus bonus, on student* gdje jukstapozicija dvaju članova dostaje za formiranje izričaja.

Sažmimo: fraziljon i rečenica pokrivaju polje minimalnoga izričaja u Tesnièrea, kriteriji po kojima Tesnière izdvaja fraziljon kao samostalan izričaj dvojaki su: a) strukturalni – fraziljon se poput rečenice sastoji od punih i praznih elemenata, b) semantički – fraziljon nosi u sebi sadržaj cijele jedne rečenice te joj je po tome ekvivalent. Martinet, naprotiv, postavlja stroge uvjete koje neki izričaj mora ispuniti kako bi se nazvao minimalnim: a) samostalnost i neovisnost, b) jasno označeni odnosi među sastavnicama, c) mora moći dopustiti ekspanzije. Kada Tesnière kaže *fraziljon*, on se po svoj prilici kreće na razini izricanja (fr. *le niveau énonciatif*) odnosno organizacijskoj razini, dok Martinet istodobno vodi računa i o razini izricanja i o konstrukcijskoj razini (fr. *le niveau constructionnel*) jer minimalni izričaj mora prije svega biti samostalan (neovisan o kontekstu) te mora imati jasno označene odnose među sastavnicama. To je u potpunosti u skladu s Kačićevim postulatom «Plus d'éléments linguistiques sont intégrés dans un énoncé, moins d'éléments extralinguistiques sont nécessaires pour sa bonne compréhension» (KAČIĆ 1988: 353).

4 Anaforički fraziljoni tako imaju praktički neograničen semantički sadržaj, zato što u potpunosti preuzimaju semantički sadržaj rečenica s kojima stoje u anaforičkoj koneksiji.

3. Podređenost ili ravnopravnost?

Lucien Tesnière na potpuno nov način promatra rečenicu. Tako ona predstavlja hijerarhiju koneksija u kojoj središnjim članom postaje glagol.⁵ U strukturi su takve rečenice svi aktanti podređeni glagolu⁶, pa tako i subjekt postaje jednim od aktanata. Tesnière odbacuje tradicionalnu gramatiku utemeljenu na logici koja «s'efforce de retrouver dans la phrase l'opposition **logique** entre le **sujet** et le **prédicat**, le sujet étant ce dont on dit quelque chose, le prédicat ce qu'on en dit» (TESNIERE 1959: 103). Takva opozicija subjekta i predikata potječe od apriorističke formalne logike «qui n'a rien à voir en linguistique» (*ibid.*, str. 104). Tesnière naglašava da se strogim promatranjem jezičnih činjenica može uočiti kako ni u jednome jeziku «aucun fait proprement linguistique n'invite à opposer le sujet au prédicat» (*ibid.*). Kao argument navodi lat. *amat* koji se sastoji od dva elementa: predikatnoga elementa *ama-* i subjektnoga elementa *-t*.⁷ Razmak između subjekta i predikata nije obilježen razmakom među riječima. Naprotiv, takav razmak postoji među sastavnim elementima subjekta *filius...-t* i predikata *ama-...patrem*.



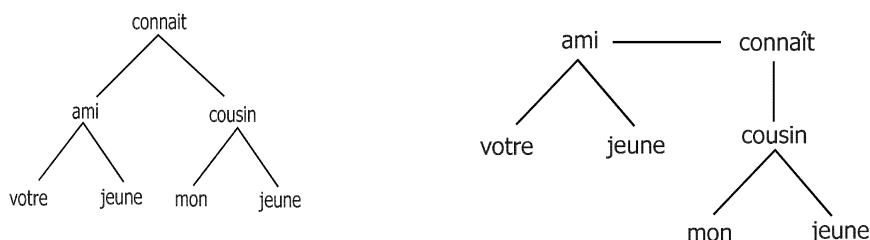
Osim toga, kaže Tesnière, teško je na istoj razini promatrati subjekt, koji katkad sadrži samo jednu riječ ili čak ne mora ni biti izražen, i predikat, čije je izražavanje obvezatno, te koji najčešće sadrži puno veći broj elemenata od subjekta. Sve postaje još zamršenije, dodaje Tesnière, ako znamo da predikat može sadržavati elemente «dont la nature et la structure interne sont entière-

5 Ovdje valja naglasiti da Tesnière odbacuje tradicionalne postavke o tome kako je središnji čvor u rečenici obvezatno glagol. «C'est que le **problème** est **mal posé**, et en termes trop absolus. Dans une phrase simple, le noeud central n'est pas forcément un verbe. Mais quand il y a un verbe, celui-ci est toujours le noeud central de la phrase.» (TESNIERE 1959: 103). Tako on rečenice dijeli prema prirodi središnjega čvora, a čvorova ima onoliko koliko je i vrsta punih riječi. Razlikuje tako glagolske, imenske, pridjevske i priložne rečenice.

6 Začetke verbocentrizma, čini se, nalazimo već sredinom 19. stoljeća, i to u Rusiji, kako tvrdi Patrick Sériot. Naime, već 1855. K. S. Aksakov u traktatu *A propos des verbes russes* ističe glagol (predikat) kao najvažniji član, a imenicu (subjekt) baca u drugi plan. Tim putem nastavlja i A. A. Dmitrievskij koji 1877. u člancima *Praktičeskie zametki o russkom sintaksise*, te *Praktičeskie zametki o russkom sintaksise 2, Dva li glavnyh člena v predložanii* (Filološki zapisi 3 i 4) govori o tome kako subjekt nije element ravnopravan predikatu, već pripada sekundarnim rečeničnim članovima, tj. dopunama. Više o tome u SERIOT 2000: 243–244).

7 M. Kačić te oblike naziva leksijama. Najmanje su to i temeljne sintaktičke jedinice. *Amat* ili primjerice hrv. *voli* sastoje se od dvaju elemenata: leksema i gramatičkoga morfema, te samostalno mogu tvoriti izričaj. Za razliku od toga, franc. *aime* nije dostatno za samostalan izričaj, stoga se subjektni element dodaje u obliku osobnoga pokaznika (ne osobne zamjenice!) *je*, pa bi minimalni izričaj u franc. glasio *je parle*. Vidimo dakle da subjektni element može na razne načine biti obilježen unutar predikatne sintagme.

ment comparables à celles du sujet» (*ibid.*). Tako primjerice u rečenici *Votre jeune ami connaît mon jeune cousin* postoje dva imenska čvora iste prirode, ako se uvede opozicija subjekt – predikat, narušit će se strukturalna ravnoteža rečenice, jer takva opozicija «conduit à isoler comme sujet un des actants, à l'exclusion des autres, lesquels se trouvent rejetés dans le prédicat pêle-mêle avec le verbe et tous les circonstants» (*ibid.*, str. 105).



Još su dva razloga zbog kojih Tesnière odbacuje opoziciju subjekt – predikat. Takvom je opozicijom, tvrdi on, prikriven zamjenljivi karakter aktanata, koji je u osnovi pasivne preoblike. Posljedica je toga i istovremeno prikrivanje cijele teorije o aktantima i teorije valentnosti glagola. Zbog svega navedenoga Tesnière vrlo originalno promatra subjekt: to je aktant koji je hijerarhijski podreden glagolu, to je dopuna (fr. *le complément*) regensu. «On peut sans hésiter avancer, ce qui semble au premier abord paradoxal, mais est facilement démontrable si l'on précise qu'il s'agit purement du point de vue structural, et non du point de vue sémantique, que le **sujet est un complément comme les autres**» (*ibid.*, str. 109).

U središtu se izričaja za funkcionaliste nalazi predikatni monem ili predikatna sintagma oko koje se organiziraju svi ostali elementi izričaja. Predikat služi kao orijentacijska točka, na posredan ili neposredan način stjecište je to (fr. *le point de repère*) svih sastavnica izričaja. Predikatna se jezgra može sastojati samo od predikatnoga monema ili od predikatne sintagme. Unutar predikatne sintagme pored predikata nalazi se i subjekt. Ta relacija koja postoji među dvjema sastavnicama izričaja obično se uzima temeljnom relacijom. No, ne treba to načelo uzimati za gotovo i zadano za sve jezike. Martinet odbacuje Sapirove apriorne tvrdnje⁸ po kojima je relacija subjekt – predikat univerzalna. Kako kaže Martinet, Sapir ne uzima u obzir postojanje rečenica s nultim subjektom (npr. izričaj *il pleut*). Prigovor se također odnosi i na Sapirovo⁹ ignoriranje činjenice da ne poznaju svi jezici danu relaciju. Funkcioniranje jezika koji ne poznaje relaciju subjekt – predikat ne može se, po Martinetu, razumjeti

8 Riječ je o sljedećoj tvrdnji: «There must be something to talk about and something must be said about this subject of discourse once it is selected.» (SAPIR, *Language*, str. 26).

9 Martinet se čudi što Sapir unatoč iznimnomu poznavanju najrazličitijih jezičnih struktura nikada nije posumnjao u opći karakter spomenute relacije.

ako se ne otkrije prava priroda te relacije. «Comme, dans ce cas, sujet ne va pas sans prédicat, ni prédicat sans sujet, on ne peut pas dire que l'un quelconque soit le déterminant de l'autre. Les deux membres du syntagme sont solidaires» (MARTINET 1974: 213). Iz te solidarnosti dvaju članova razvit će se Martinetov stav prema kojemu je subjekt obvezatan element unutar izričaja. Martinet dalje analizira *nekusus* – pojam koji Jespersen predlaže za poseban odnos između subjekta i predikatne jezgre (v. MARTINET 1985: 115). Neke općeprihvaćene i ustaljene postavke o relaciji subjekt – predikat Martinet navodi te potom kritizira: prije svega obično se misli kako je tim dvama elementima zajedničko to što jedan drugi pretpostavljaju. Nadalje, predikat se razumijeva kao element koji donosi obavijest o subjektu. Riječ je dakako o opoziciji tema – rema, odnosno poznato – nepoznato. Subjekt je prema tome ono što prethodi komentaru, pa dolazi na prvo mjesto, odnosno ispred predikata. Subjekt se, osim toga, smatra i agensom procesa, te po tome također dolazi na prvo mjesto, ispred predikata.

Martinet potom jasno odbacuje takva, kako ih on naziva »impresionistička razmatranja«, te pokušava još pomnije promotriti problem relacije između subjekta i predikata. Kriterij poznato – nepoznato odnosno tema – rema odbacuje obrazlažući to dvama razlozima: a) pojam izbora daje osnovu činjenici da neki element donosi obavijest ili ne, b) neodređeni član u takvome subjektu koji bi trebao biti tema odnosno poznat zapravo daje svojstvo nepoznatoga. Kriterij agensa procesa odbacuje se iz razloga što postoji subjekt pasivnih glagola koji nikako nisu agensi (takav subjekt Tesnière naziva *protusubjektom* – fr. *le contre-sujet*). Zato će funkcionalna sintaksa govoriti o subjektu samo u onim jezicima u kojima je utvrđeno da on ima često tematsku vrijednost te gdje on najčešće predstavlja agensa procesa. «On retiendra donc le terme de sujet pour désigner ce qui est l'accompagnement obligé du prédicat» (MARTINET 1985: 117). Kada kaže *obligé*, onda prije svega želi naglasiti svojstvo neispustivosti subjekta. Monem u funkciji subjekta predstavlja ekspanziju predikatne jezgre, ali takvu ekspanziju koja se ne može izostaviti. Neispustivost je dakle trajno obilježje subjekta (v. *ibid.*, pogl. 5.14). Česta, no time ne i univerzalna obilježja koja se još mogu pripisati subjektu sljedeća su:

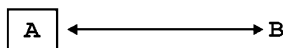
1. slaganje s glagolom
2. pasivna preoblika (element koji obavlja funkciju subjekta gubi svoj status)
3. subjekt se ne ponavlja pred dvama koordiniranim predikatima
4. uz vrijednost agensa subjekt se kombinira s povratnom zamjenicom kada isti referent obavlja dvije različite funkcije: funkcije subjekta i objekta (*il se lave*), funkcije subjekta i dativa (*il se donne du mal*).

Stvarna je funkcija subjekta aktualizacija. «Le sujet a pour fonction de permettre le passage de la valeur abstraite du prédicat à son application dans une situation particulière» (*Encyclopédie de la Pléiade*, str. 262). Nadahnut Jespersenovim razmišljanjem Martinet će na apstraktnoj razini relaciju subjekt – predikat objasniti i prikazati na sljedeći način: pretpostavljajući postojanje dviju

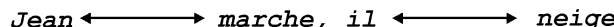
jedinica A i B od kojih svaka na sintaktičkome planu predstavlja poseban razred. Njihov je odnos takav da A i B ne postoje jedan bez drugoga; A pretpostavlja B i B pretpostavlja A. To je uostalom i shema Jespersenova *neksusa*. Grafički će taj odnos izgledati ovako:



Martinet tu zapravo govori o relaciji međuzavisnosti (fr. *l'interdépendance*) kako ga vidi glosematika.¹⁰ Dvostruka strelica nikako ne znači da je A za B isto što i B za A. Ako je A predikat, odnosno središnji element izričaja oko kojega se organiziraju ostali elementi, bit će stavljen unutar kvadrata na grafičkome prikazu:



U tom će slučaju B imati funkciju aktualizatora, te će se u slučaju glagolskoga predikata on nazivati subjektom.¹¹ U pogledu konstrukcijskih pravila i izbora, Martinet za subjekt naglašava nultu vrijednost izbora antepozicije, što znači da subjekt po pravilu dolazi ispred predikata. Riječ je o obvezi antepozicije, odnosno nemogućnosti izbora, čim je prisutan monem određenoga razreda. Tako će izričaji *Jean marche* i *il neige* biti prikazani ovako:



Funkcije su za Martineta jedinice jednako kao što su to i monemi: «[...] elles [les unités] ont un sens et une forme identifiable» (MARTINET 1985: 172). One dakle imaju svoju vrijednost. Koja bi onda bila vrijednost subjekta? Prema Martinetu: «La fonction sujet n'a aucune valeur propre. Celle qu'on est tenté de lui attribuer lui est conférée par celle du verbe particulier et de la voix qui affecte ce verbe» (*ibid.*, str. 178). Promotrimo tu tvrdnju s gledišta suvremene relacijske teorije «dont l'intérêt se transporte de l'être sur le devenir, et de la substance sur la relation» (BLANCHE 1996: 126), te primijenimo tu premoć *relacije* na odnos subjekt – predikat:

$$\begin{aligned} S - P &\rightarrow x R y \\ S - P &\rightarrow f(x, y) \\ S - P &\rightarrow V(C_0, C_1, C_2) \end{aligned}$$

10 U glosematici su to obostrane zavisnosti pri kojima jedan član pretpostavlja drugi i obratno (v. HJELMSLEV 1980).

11 Aktualizator imenskoga predikata može biti različit: subjekt u rečenici *Il est juge*, demonstrativ u *C'est Jean*, prezentativ *Voici Jean* ili egzistencijalna sintagma *Il y a foule*.

umjesto tradicionalne biparticije uveli smo općenitiju strukturu koja se po potrebi može pojednostavniti ili učiniti složenijom, a koja se uz to može prilagoditi različitim tipovima rečenica. Ove se strukture iščitavaju i u strukturalnoj i u funkcionalnoj sintaksi. U prilog tomu P. Sériot govori o predikatnoj funkciji koju u gramatici zavisnosti obavlja glagol: «C'est, semble-t-il, Lucien Tesnière qui, le premier, a proposé en linguistique ce modèle, qui abolit toute différence de statut entre le sujet et les autres constituants nominaux de l'énoncé à prédicat verbal. Le prédicat n'est plus une partie du discours (verbe) ou un ensemble de parties du discours (copule + adjectif attribut ou nom attribut), mais une *fonction*, un noeud dominant une relation» (SERIOT 2000: 249). S druge strane, objasniti ćemo zašto bi se kod Martineta moglo govoriti o predikatu, točnije glagolskoj jezgri predikata kao funkciji. Dva su načela koja navodi Blanché, a koja su gotovo identična gore navedenomu Martinetovu postulatu:

1. «C'est encore l'exemple des mathématiques qui permet de substituer, aux notions traditionnelles de prédicat et de sujet, des notions plus compréhensives ou plus aptes à le devenir: celles de fonction et d'argument» (BLANCHE 1996: 129).
2. «L'argument n'appartient pas proprement à la fonction: il vient se composer avec elle pour constituer un tout complet. Car la fonction, à elle seule, est essentiellement incomplète, elle appelle quelque chose qui vienne la saturer» (*ibid.*, str. 130).

Predikat se tu promatra kao funkcija, a subjekt postaje njegovim argumentom. Tako je primjerice izraz »... je dobar« u svojoj biti nepotpun, nezasićen, nedostaje element koji bi ga zasitio. Subjekt je u ovome slučaju taj argument koji nedostaje, on transformira ono što je dotad bilo samo propozicijska funkcija u propoziciju »*Petar je dobar*«. Propozicijskoj je dakle funkciji svojstveno prazno mjesto koje treba popuniti. Po uzoru na matematičku funkciju koja može imati 2, 3, ... n argumenata, i propozicijska funkcija može sadržavati 2, 3, ... n valencija. «Dans *Pierre aime Marie*, par exemple, *Pierre* et *Marie* sont bien l'un et l'autre des sujets, c'est-à-dire des individus porteurs d'attributs; mais le terme *Marie* n'est pas le sujet de l'énoncé, alors que les termes *Pierre* et *Marie* sont, l'un et l'autre, arguments de la fonction *x aime y*: ici les deux arguments appartiennent manifestement à la même espèce logique, celle des constantes individuelles, ils sont à mettre sur le même plan comme les deux termes d'une relation; et s'ils ne sont pas interchangeables, ce n'est pas parce que l'un serait «sujet», c'est parce que la relation qui unit ces deux termes n'est pas symétrique» (*ibid.*, str. 132). Martinet potpuno drugačijom metodom dolazi do istoga rezultata: predikat u funkcionalnoj sintaksi možemo stoga smatrati funkcijom jer k sebi poziva subjekt, a samo zajedno oni čine nerazdvojnu cjelinu. Upravo u tome dijelu pronalazimo sličnost strukturalne i funkcionalne sintakse: glagol u Tesnièreu te predikat u Martinetu imaju obilježja *funkcije*, a subjekt postaje argumentom, s tom razlikom što se Martinetov subjekt izdvaja kao povlašteni argument, a u Tesnièreu on je ravnopravan ostalim dopunama.

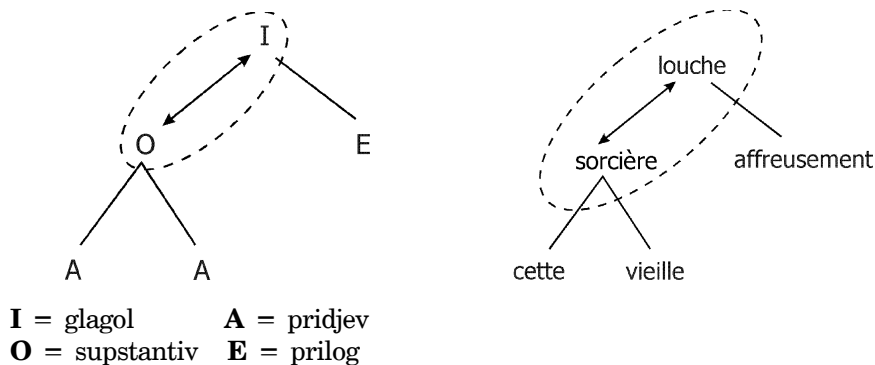
M. Kačić uglavnom se slaže s Tesnièreom u pogledu razlike među dvama središnjim elementima izričaja: ta je razlika funkcionalne prirode. Tako se u izričaju *Pierre mange*, glagol *mange* pokazuje kao funkcija u matematičkome smislu riječi, a *Pierre* kao jedan od njezinih argumenata. Prema načelu koje smo naveli u prethodnome odlomku, a Kačić to potvrđuje, ne može se govoriti o hijerarhiji između funkcije i njezinih argumenata, jer oni zajedno čine jednu cjelinu. Glagol je glavni te funkcionalno najvažniji član rečenice. Razilazi se s Tesnièreom u onome dijelu koji strukturalna sintaksa promatra kao zavisnost. Prema Kačićevu mišljenju, umjesto zavisnosti, trebalo je postulirati međuzavisnost među članovima: «Mais il nous paraît bien plus difficile de justifier la position selon laquelle il y a hiérarchie des termes (à ce niveau d'analyse). Si le verbe a un rôle fonctionnel (au sens mathématique du terme) à jouer, [...] cela signifie, à notre avis, que *mange* «relie» *Pierre* et *une pomme* et que le rapport qui existe entre *Pierre* et *mange* est le rapport d'interdépendance et non pas de dépendance, où l'un des termes serait déterminant et l'autre déterminé. Au niveau relationnel, il n'y a pas donc de dépendance mais il y a, par contre, interdépendance. Il nous semble qu'au niveau sémantique *Pierre* est déterminé par *mange* (car il ne regarde pas) autant que *mange* est déterminé par *Pierre* et non pas par *Paul*, car c'est *Pierre* qui mange sa pomme et non pas *Paul*.» (KAČIĆ 1988: 355–356). Za Kačića je različita priroda relacije između *mon* i *vieil* i *ami* s jedne strane, te između *mon vieil ami* i *chante* s druge strane. Te relacije za njega nisu usporedive, jer kako kaže «il n'y a de hiérarchie qu'entre des phénomènes comparables» (*ibid.*, str. 357).

O relaciji subjekt — predikat vrlo zanimljivo i originalno promišlja i P. Garde. Njegove su nam ideje od izvanredne važnosti jer su potaknute potrebom za uvođenjem elemenata značenja u sintaksu. Stoga promišljajući o relaciji subjekt – predikat, ne možemo zaobići probleme odnosa jezičnih elemenata s izvanjezičnom stvarnošću, ta nije li zapravo temeljna funkcija jezikovstva «transmettre une information sur la réalité»? (GARDE 1985: 24). Garde identificira dvije različite mreže sintaktičkih relacija: *mrežu relacija dependencije* i *mrežu relacija referencije*, pa su sintaktičke funkcije zapravo vrlo kompleksni pojmovi jer se *istovremeno* odnose na obje mreže relacija. Relacija subjekt – predikat kao možda najvažniji mikrosegment sustava sintaktičkih relacija za Gardea je temeljna sintaktička relacija koja je od antičkoga vremena pobuđivala veliko zanimanje.¹² **Esivnom**¹³ **relacijom** (fr. *la relation essive*)

12 Tako se svaki predmet – element našega iskustva može razumijevati bilo s aspekta koji se smatra trajnim i koji je njegova *supstancija*, bilo s jednoga ili više aspekata koji se smatraju prolaznima i slučajnima i koji su njegove *akcidencije*. Jezično gledano riječ je o imensko–glagolskoj opoziciji: imenice označuju supstanciju i njihovo je obilježavanje nužno, a glagoli, pridjevi itd. označuju akcidenciju i obilježavanje je fakultativno. Dokazuju to i primjeri: možemo bez teškoća kazati *le cheval saute*, *un cheval sautant*, *un cheval*, *le cheval*, ali teško možemo kazati samo **saute* ili **sautant*. Bez konteksta ili situacije neće biti jasno o čemu je riječ. «Ainsi tout objet d'expérience extra-linguistique est obligatoirement appréhendé dans la langue sous la forme d'un signifié au moins qui est une substance.» (GARDE 1985: 4). Supstancije se nalaze u prostoru, a akcidencije u vremenu. Primarnost prostora nad vremenom, koja se često uspostavlja u novije vrijeme, uvjetuje i obvezatnost supstancije, te fakultativnost akcidencije. «Le découpage de l'univers en substances, et la distinction dans chaque référent d'une substance et d'une ou plusieurs accidences nous paraît être une opération fondamenta-

naziva Garde relaciju koja postoji u izričaju kada se jedan te isti referent obilježava dvama znakovima. Supstant (fr. *le substant*) i akcident (fr. *l'accident*) funkcije su koje obavljaju jedan prema drugomu korelati esivne relacije. S gledišta odnosa jezika prema stvarnosti relacija subjekt – predikat svodi se na «une relation esive dans laquelle le sujet est substant et le prédicat accident. Cela signifie que l'un et l'autre ont le même référent» (*ibid.*, str. 7). No dalje se naglašava i obvezatan uvjet za takav njihov status: «pour qu'un substant soit sujet et un accident prédicat, il faut qu'ils remplissent en outre des conditions supplémentaires qui dépendent de contraintes intra-linguistiques» (*ibid.*). Da bi postao predikatom, akcident mora biti nadređen svomu supstantu (što znači da akcident mora određivati kombinatorne mogućnosti cijeloga skupa); akcident se naziva predikatom ako nije ničemu podređen. Iz navedenih dakle »vanjskih« i »unutarnjih« prisila koje djeluju na relaciju subjekt – predikat proizlaze, kako to kaže P. Garde, dvije koncepcije sintakse: prva – verbocentrična koncepcija – privilegira odnose zavisnosti, te je po tome subjekt podređen predikatu (glagolu); nasuprot tomu, druga – nominocentrična koncepcija – privilegira esivnu relaciju, tj. odnose referencije.

U skladu sa svojim relacijskim shvaćanjem sintaktičke funkcije izdvojit ćemo najkvalitetnije karakteristike iz jedne i druge koncepcije koje se u to shvaćanje mogu uklopiti. Tako ćemo iz Tesnièreova razmišljanja preuzeti verbocentričnost jer je ona u skladu s postavkom o glagolu kao relaciji koja strukturira rečenicu. S Tesnièreom se ne možemo složiti kada je u pitanju potpuna podređenost prvoga aktanta (subjekta) glagolu. Priklonit ćemo se radije Martinetovoj (na širem teorijskome planu Hjelmslevljevoj) relaciji međuzavisnosti po kojoj su subjekt i predikat međuzavisni elementi. Ne smijemo zaboraviti ni Gardeovu esivnu relaciju u temelju koje je referencija na izvanjezičnu stvarnost, pa će naša koncepcija voditi računa i o tome. Stoga će naše steme izgledati ovako:



le de tout langage, une de ses articulations au sens que donne à ce mot André Martinet [...] une articulation sémantique s'ajoutant à la première articulation (phonologique) et à la deuxième (grammaticale)» (*ibid.*, str. 5).

- 13 Prema Gardeovu objašnjenju, nazivak se »esivni« odnosi na mogućnost parafraziranja svake predikacije s pomoću glagola »être«: *Pierre vit* = *Pierre est vivant*. To je onaj isti odnos koji Bally naziva »odnosom inherencije« (fr. *rapport d'inhérence*). *Esiv* je i naziv padeža koji označuje tu relaciju u finskome.

Subjekt će ostati na razini nižoj od glagola, ali samo zbog činjenice da bi izdvajanje jednoga od aktanata moglo narušiti ravnotežu rečenične strukture. Mjesto na nižoj razini ne znači dakle apsolutnu, već samo djelomičnu podređenost. Isprekidanom crtom zaokružiti ćemo elemente esivne relacije, a dvostrukom strelicom obilježiti ćemo međuzavisnost glagola i prvoga aktanta.

3. Zaključak

Shvaćanje glagola kao funkcije koja može sadržavati određeni broj argumenata te važnost esivne relacije daju nam odgovor o temeljnoj razlici u Tesnièreovu i Martinetovu pogledu na relaciju subjekt – predikat. Tesnière privilegira odnose zavisnosti, pa prema tome glagol sebi podređuje sve ostale rečenične elemente, tako i subjekt. S druge strane, Martineta, za kojega je od najveće važnosti proniknuti u način na koji funkcionira prenošenje ljudskoga iskustva, mogli bismo smjestiti negdje između dva ekstremna pola predstavljena dvjema koncepcijama (između verbocentrizma i nominocentrizma). To ponajbolje svjedoči o njegovu realizmu, koji ne bježi od pojmova kao što su hijerarhija (hijerarhija monema u rečenici) i verbo(predikato)centrizam (predikat je središte izričaja), a isto tako ne zanemaruje referenciju (osobito kada su u pitanju sintaktičke funkcije). Subjekt i predikat na istoj su razini, s tim da subjekt aktualizira, pobliže određuje predikat. Međutim, na neki način subjekt je predikatu podređen jer mu glagolska jezgra predikata određuje vrijednost, odnosno subjekt zajedno s glagolom (čiji je argument) čini nerazdvojnu cjelinu. U tome je dijelu Martinet blizak koncepciji verbocentrizma jer subjekt dopunjava glagol. Dva su člana međuzavisna utoliko što subjekt aktualizira predikat, njegovu apstraktnu vrijednost pretače u konkretne situacije, dok s druge strane predikat subjektu daje vrijednost.

Neprijeporno je da su Lucien Tesnière i André Martinet jezikoslovci koji su umnogome oblikovali suvremenu jezikoslovnu misao pa i onda kada se to prečesto iz znanih i neznanih razloga prešućivalo. Danas kada proučavanje različitih aspekata Tesnièreova djela gotovo postaje imperativom, njegova teorija aktanata te u okviru nje relacija subjekt – predikat nipošto se ne smije zane-mariti. Dakako da je subjekt shvaćen kao dopuna teško prihvatljiva točka teorije, međutim zamisao da je glagol središnji rečenični element, središnji čvor odnosno čvor čvorova predstavlja bez sumnje jedan od najoriginalnijih postulatata strukturalne sintakse. S druge strane Martinetov realizam, objektivnost, protivljenje apriorizmu te u tome svjetlu promišljanje o relaciji subjekt – predikat trebali bi uvijek iznova pozivati na oprez pri zadiranju u sintaktičku problematiku. Neka stoga ovo poglavlje o subjektu i predikatu posluži kao najava za buduća istraživanja koja bi imala za cilj integraciju obiju sintaktičkih teorija u sintaktički opis hrvatskoga jezika.

Literatura

- ARRIVEE, M. i CHEVALIER, J. Cl., (1970) *La grammaire: Lectures*, Klincksieck, Paris.
- BAJRIĆ, S., (1996) *Les parties du discours, psychomécanique du langage et syntaxe structurale*, doktorska disertacija, Université de Paris IV – Sorbonne, Paris.
- BLANCHE, R., (1996) *Introduction à la logique contemporaine*, Armand Colin, Paris.
- ENCYCLOPEDIE DE LA PLEIADE, LE LANGAGE, (1968) publié sous la direction d'André Martinet, Editions Gallimard, Paris.
- FRANIĆ, I., (2002) *Pojam sintaktičke funkcije u Tesnièreovim* Eléments de syntaxe structurale i Martinetovoj Syntaxe générale, magistarska radnja, Filozofski fakultet, Zagreb.
- GARDE, P., (1985) «Dualité de la relation syntaxique: relation dépendantiale et relation référentielle», *Travaux du Cercle linguistique d'Aix-en-Provence*, n° 3, Université de Provence, Aix-en-Provence.
- GARDE, P., (1994) «Syntaxe et sémantique chez Tesnière», *Linguistica XXXIV*, 1, Mélanges Lucien Tesnière, str. 95-99, Ljubljana. [Actes du Colloque international Lucien Tesnière. Linguiste européen et linguiste slovène (1883-1993) Ljubljana, 18-20 novembre 1993]
- HARDY, Z. i SOLYOM, M., (1976) *Pristup modernoj algebri*, Školska knjiga, Zagreb.
- HJELMSLEV, L., (1980) *Prolegomena teoriji jezika*, (Prev. s njemačkoga Ante Stamać) GZH, Zagreb.
- KAČIĆ, M., (1988) *L'analyse linguistique et la théorie des ensembles*, ANRT, Lille.
- KOVAČEC, A., (1982) *Funkcionalizam Andréa Martineta u okviru strukturalne lingvistike*, kao uvod u MARTINET 1982, str. V-XIII.
- KOVAČEC, A., (2001) *Funkcionalizam i realizam Andréa Martineta*, u: GLOVACKI-BERNARDI, Z. et alii., *Uvod u lingvistiku*, Školska knjiga, Zagreb, 2001., str. 125-135.
- LA LINGUISTIQUE, *Guide alphabétique*, (1969) sous la direction d'André Martinet, Editions De-noël, Paris.
- LE GOFFIC, P., (1993) *Grammaire de la Phrase française*, Hachette [Supérieur], Paris.
- MARTINET, A., (1982) *Osnove opće lingvistike* [prijevod i uvodni tekst A. Kovačec; prvo izdanje francuskoga izvornika: *Eléments de linguistique générale*, Paris, 1960; hrvatski prijevod napravljen prema posljednjem znatnije prerađenom i dopunjenom izdanju iz 1980], Globus, Zagreb.
- MARTINET, A., (1985) *Syntaxe générale*, Armand Colin, Paris.
- SEROT, P., (2000) «Le combat des termes et des relations (à propos des discussions sur les constructions impersonnelles dans la linguistique en Russie)», in Patrick SEROT et Alain BERRENDONNER (éd.): *Le paradoxe du sujet. Les propositions impersonnelles dans les langues slaves et romanes*, Cahiers de l'ILSL, n 12, Lausanne, p. 235-255.
- TESNIERE, L., (1959) *Eléments de syntaxe structurale*, Klincksieck, Paris.
- VAN HOUT, G., (1973) *Franc-Math, Essai pédagogique sur les structures grammaticales du français moderne*, [II La relation prédicative], Didier, Paris.
- VARGA, D., (1994) »Strukturalna sintaksa Luciena Tesnière«, *Suvremena lingvistika* br. 38, str. 59-79.
- VARGA, D., (1997) *Odnosi zavisnosti u retoromanskoj rečenici (u usporedbi s drugim romanskim jezicima, osobito francuskim)*, doktorska disertacija, Nova Gradiška.

Le relation sujet–predicat: La syntaxe structurale et le fonctionnalisme

Cet article se propose d'analyser la relation sujet – prédicat. Les deux composantes fondamentales de la phrase sont considérées du point de vue de la syntaxe structurale tesnièreenne et de la syntaxe générale martinétienne. La syntaxe structurale verbocentrique traite le verbe comme le centre de la phrase, tandis que le sujet est vu comme un simple complément. En ce qui concerne André Martinet, lui, de son côté postule l'interdépendance des deux membres de la phrase. Compte tenu de la théorie relationnelle générale le verbe est conçu comme une fonction au sens que les mathématiques donnent à ce terme, cette fonction ouvrant les places aux arguments. L'importance de la relation dite essive est soulignée aussi.

Ključne riječi: strukturalna sintaksa, funkcionalna sintaksa, sintaktička funkcija, subjekt, predikat, verbocentrizam, međuzavisnost, esivna relacija.

Mots clés: syntaxe structurale, syntaxe fonctionnelle, fonction syntaxique, sujet, prédicat, verbocentrisme, interdépendance, relation essive.